

Бехта І. А.,*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології**Львівського національного університету імені Івана Франка***Марчук О. В.,***кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

СТРУКТУРНО-ТИПОЛОГІЧНА ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТОПРОСТОРУ АНГЛОМОВНОГО ФЕНТЕЗИ

Анотація. Статтю присвячено встановленню структурно-типологічних параметрів художнього текстопростору англomовного фентезі. У статті встановлюється, що тексти англomовного фентезі (ТАФ) – високоорганізована структура знань, як продукт мовленнєвої діяльності людини, ТАФ взаємопов'язаний зі складниками його організації, які визначають ієрархічну систему лексико-семантичного простору в межах його жанру. У процесі дослідження фентезійного тексту було визначено жанрову своєрідність і їх вплив на структуру лексико-семантичного простору в архітектоніко-композиційній організації чарівного світу про Гаррі Поттера. Фентезійний дискурс – це сукупність гетерогенних текстів, що є одним із способів бачення, осмислення і зображення світу, коли світ пізнається через перетворення на умовну реальність, яка своєю чергою є своєрідним відображенням цього світу. Тексти в жанрі англomовного фентезі є органічним компонентом сучасної культури Великої Британії. Володіючи розважальним елементом, боротьбою добра зі злом, свободою тлумачення й інтерпретації міфологічних джерел, їх можна розглядати як різновид авторської казки, яка тяжіє до міфу. До основних ознак ТАФ зараховуємо наявність Первинного (реального) і Вторинного (ірреального) світів, які сприяють появі гібридних жанрів, зокрема фентезійного епічного сиквелу, що сягає народної казки, перетвореної на літературну казку, а згодом – у фентезі, поєднуючи реальність із різними можливими світами. В основі структурно-семантичного механізму кільцевої композиції ТАФ лежить спосіб художньої інтерпретації і пізнання дійсності, який включає у квест-наратив, як структуротвірний складник, вихід за межі признаного, реально можливого чи існуючого в дійсності, до котрої належить авторка фентезі тексту. Твори Дж.К. Роулінг належать до дитячого фентезі, якому також властиві широке використання розмовної лексики виховної спрямованості, тематика, відповідна дитячому віку, невелика кількість описів, що характерно для жанру дитячої літератури.

Ключові слова: текст фентезі, параметризація, структура, типологія.

Постановка проблеми. Понад століття текст є об'єктом, предметом і матеріалом наукових студій і пильної уваги філологічної науки. З розвитком нових жанрів літератури розширено поле досліджуваних різножанрових текстів, англomовного фентезі зокрема [1–4]. Естетико-художні координати цього

новітнього прозового жанру намагалися визначити в найрізноманітніших його виявах із різних методологічних платформ [5–7]. Нині література фентезі дає змогу реалізувати письменницькі фентезійні експерименти й уможливує науковий аналіз основних законів існування соціуму та всесвіту загалом.

Метою статті є розкриття структури й аналіз параметрів художнього простору на матеріалі фентезійного тексту британської письменниці Дж.К. Роулінг «Гаррі Поттер».

Завдання дослідження вбачаємо в аналізі становлення сучасного англomовного фентезі у визначенні жанрової своєрідності і їх вплив на структурну організацію лексико-семантичного простору чарівного світу про Гаррі Поттера; також вважаємо за потрібне дослідити основні параметри, що формують структуру сучасного англomовного фентезійного тексту й обґрунтувати принципи сучасного підходу до цієї проблеми.

Об'єкт дослідження – структурно-типологічна параметризація художнього текстопростору сиквелу Дж.К. Роулінг «Гаррі Поттер».

Предмет дослідження – лінгвальні засоби експлікації і параметризації структурно-типологічних складників художнього текстопростору англomовного фентезі.

Актуальність статті продиктована увагою сучасної філологічної науки до встановлення структурно-типологічних параметрів фентезійного тексту, та потребою теоретичного обґрунтування певної низки проблем, які, незважаючи на інтенсивний розвиток фентезійних студій, висвітлені мало.

Виклад основного матеріалу. На думку дослідників, фентезі як жанр важко визначити, оскільки наявні різні способи і форми фентезійного письма, які формують окремі традиції, зазвичай історично або культурно зумовлені, або ж основані на спільних структурних/формальних характеристиках, межі котрих часто невизначені й пересікаються, → “the boundaries of which are often blurry and overlapping” [8, p. 2]. До слова, Дж. Клут (J. Clute) зосереджує увагу на визначенні фентезі як жанрові, що має справу з неправдоподібним: “A fantasy text is a self-coherent narrative. When set in this world, it tells a story which is impossible of the world as we perceive it; when set in an otherworld, that otherworld will be impossible, though stories set there may be possible in their terms” [9, c. 338]. Утім, як ми міркуємо, таке визначення вельми розлоге і охоплює розмаїті традиції і модуси (форми, способи) фентезійного письма, рівночасно імплікуючи подвійну класифікацію літератури

фентезі за хронотопною ознакою: висока фентезі (*high fantasy*) vs. низька фентезі (*low fantasy*). Хронотоп високої фентезі (*high fantasy*) протікає у вигаданому світі (*invented world*), вторинному світі (“*secondary world*”) за Дж.Р.Р. Толкіном, позаяк низька фентезі (*low fantasy*) містить надприродні втручання (*supernatural intrusions*) в первинний (“*primary*”) реальний світ [8, с. 3]. Високу фентезі (*high fantasy*) своєю чергою підрозділяють на три категорії, відповідно до того, як вторинний світ (*the secondary world*) позиціонується з нашим реальним світом:

А) Вторинний світ → ірреальний (*the secondary world*) є самодостатнім і не має відношення до первинного світу → реального (*the primary world*);

Б) Вторинний світ (*the secondary world*) можна відвідати через портал, який розміщений у первинному світі (*the primary world*);

В) Вторинний світ (*the secondary world*) є паралельним світом (“*parallel*” world), який існує поруч із нашим, реальним, і відмежований від первинного світу (*the primary world*) фізичним межами [9, с. 337–339].

До основних ознак ТАФ уналежено наявність Первинного (реального) і Вторинного (ірреального) світів, які сприяють появі гібридних жанрів, зокрема фентезійного епічного сиквелу, що сягає народної казки, перетвореної на літературну казку, а згодом у фентезі, поєднуючи реальність із різними можливими світами. Художній простір англomовного жанру фентезі розглянуто з позиції теорії можливих світів (М.Л. Раян). У статті «Про чарівні казки» (*On Fairy Stories* (1947)) Дж. Р.Р. Толкін як перший теоретик фентезі називає цей процес побудовою “вторинного світу → *the secondary world*” [10, с. 37–73], оскільки у ТАФ гармонійно сплетено вигаданий і реальний світи, хоча обидва є продуктом творчості автора. Межі світів маркують модальні оператори дивацтва (*strange, odd, peculiar, quaint, funny, amusing*), несподіванки (*suddenness, surprise, unexpectedness*), ввижання (*to seem, to appear, to look*).

Рис. 1. Кільцева композиція англomовного жанру фентезі

Створене оточення Дж.К. Роулінг повністю відокремлене від дійсності, але разом тісно пов'язане з нею. «З одного боку, події відбуваються в сучасній Британії, а з іншого – існує ще один світ всередині світу, де існують чарівники, магія, різні химерні істоти, які захищені «Міжнародним Статутом Секретності Чарівництва» і залежать від великої кількості протоколів безпеки, щоб переконатись, що вони і надалі приховані на просторах для маглівського населення» [11, с. 7].

Зауважмо, що фентезі як культурне явище почало формуватися дуже давно [3; 9; 12]. Однією з особливостей цього жанру є те, що в його основі лежать стародавні міфологічні уявлення, зокрема германо-скандинавські оповіді, що зберігають слід дохристиянських язичницьких уявлень. Але щоб стати повно-

цінним жанром із цілого набору предтечій (світових міфологій, античної легендарності, кельтської чарівності і середньовічного романтизму), фентезі мало пройти непростий і довгий шлях. Під час становлення фентезі як жанру відбулася кристалізація ознак. У чарівних історіях стали розкриватися християнські ідеї, в образах персонажів відображаються і героїчні риси персонажів епосу, і чесноти, властиві християнському ідеалу. А самі придумані світи отримують обґрунтування в космогонії, володіють власною історією, подібною до реального світу [13].

Засновником фентезі по праву вважають Роберта Говарда (Robert E. Howard), який створив такий шедевр-епосею, як «Конан» (*Conan: The Barbarian complete collection*), екранізований і продовжений іншими письменниками. Революція в розвитку жанру відбулася в 1954–1956 роках: саме тоді була опублікована епічна романна трилогія Дж.Р.Р. Толкіна «Володар перснів» (*The Lord of the Rings, first publication 1954*), що описує боротьбу добра і зла у вигаданому місці Середзем'я. Саме з цього моменту й починається процвітання фентезі, масова затребуваність цього жанру і його інтенсивний розвиток. Популярності фентезі сприяв і сучасний твір Дж.К. Роулінг про Гаррі Поттера.

Найголовнішими рисами жанру фентезі є фантастичні елементи, які є складниками внутрішнього місця дії, а незмінною темою цього жанру є запозичення з міфології та фольклору [9, с. 338]. Така структура допускає існування будь-якого фантастичного елемента: він може бути латентним, або проникати в реальний світ, може втягувати героїв у світ із саме такими елементами, або може відбуватися у вигаданому світі, в якому такі елементи є невід'ємною частиною.

Таблиця 1

Складники англomовного жанру фентезі

Автор	Складники	Джерело
J.R.R. Tolkien	<i>Mythology / invented land (Land of hobbits) / folktales features / medieval romances / heroic figure / circular direction of narrative / cyclic structure / ghosts / orcs / Elves / wizards /</i>	The Lord of the Rings
D. Lewis	<i>Magical world vs. our world / portal (wardrobe) / evil vs. good / talking animals / creatures of legends / intelligent trees / mythical roots</i>	Chronicles of Narnia, p. Don D. Ammassa
Robert Ervin Howard	<i>The pseudo-historical "Hyborian Age" / the destruction of Atlantis / before the rise of any known ancient civilization / a specific epoch in a fictional timeline</i>	Conan the Barbarian
J.K. Rowling	<i>Medieval traditions / mythology / folktales features / features of gothic novels / circular direction of narrative / quest / fight between good and evil / cyclic structure</i>	Harry Potter

Аналіз індивідуально-авторського стилю Дж.К. Роулінг дав змогу виокремити його домінантні характеристики. Однією з основних ознак письменницької манери письма є поєднання в рамках одного твору кількох популярних жанрів: казки, міфу, пригодницького роману, детективної історії, а також творчо опрацьованих фольклорних та міфологічних матеріалів різних культур. Серед них фіксуємо подвійну адресованість творів Дж.К. Роулінг (звернення до дитячої і дорослої аудиторії, освіченого і масового читача [14]), інтертекстуальність і синтез складників жанру фольклорної казки, літературної казки, міфу [15]. За такої наступності традиції англійської літературної казки семилогія Дж.К. Роулінг «Гаррі Поттер» розвиває

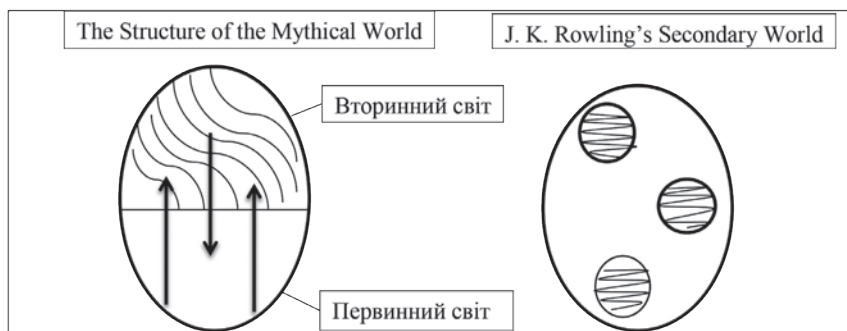

Рис. 2. Структура міфічного світу vs структури вторинного світу Дж.К. Роулінг

опозиції в зображенні чарівного світу в художньому текстопросторі фентезі.

Однією з важливих рис фентезі є особливий вид сюжету – опис шляху героя «квест», головний герой, лідер, має пройти квест, щоб знайти об'єкт або те, що може бути скарбом чи особою перевагою. У науковій розвідці “*The Hero with a Thousand Faces*” (2008) Дж. Кемпбелл виділив у структурі подорожі (*quest* → квесту → пошуків пригод) головного героя (протагоніста міфічного/фентезійного нарративу) три основні стадії: відчуження (*separation*) – герой залишає будинок; ініціацію (*initiation*) – пригоди в «чарівному світі» під час пошуку скарбу; повернення (*return*) додому [3, р. 28]. Отже, квест розуміємо як певну сюжетну єдність, що містить у собі мотиви пошуку, подорожі та подвигу в процесі вирішення суб'єктно-об'єктних відносин у текстах англійського фентезі. Проаналізувавши запропоновані критиками твердження [16, с. 152–158], ми вважаємо, що квесту властиві чотири складники, які присутні у всіх книгах «Гаррі Поттер»: по-перше, головний герой шукає друга або друзів, які супроводжували б і допомагали йому під час подорожі; по-друге, початок подорожі головного героя зображується як опис просторових переміщень; по-третє, задається ціль; по-четверте, повернення героя додому або бажання залишитися жити на новій батьківщині, а також позитивні внутрішні зміни героя в процесі подолання труднощів.

Висновки. Фентезі – жанр літератури, якому притаманні власні риси: змішування жанрів, детально побудований Вторинний світ, боротьба добра зі злом, квест як основна наративна лінія. Його джерела простежуються у древніх легендах, лицарських романах Середньовіччя, національному фольклорі. Ці структурно-типологічні параметри ТАФ та своєрідність їхнього художнього текстопростору сповна зrealізовано у творчості Дж.К. Роулінг. Твори жанру фентезі, що належать одному авторові, часто організовані як сиквели. Вони пов'язані між собою відношеннями неперервності, яка забезпечується за допомогою контрасту й аналогії, внутрішньої та зовнішньої інтертекстуальності. Нереальні персонажі живуть і діють на тлі цілком реальної, майже невідомої, дійсності. І читач без найменших зусиль засвоює ніби зсередини побут конкретної історичної епохи. Усі книги семилогії «Гаррі Поттер» об'єднує масштабність авторського задуму, панорамність нарративу паралельно з авторсько-стилістичними ознаками.

Література:

- Anatol G.L. Reading Harry Potter: Critical Essays. (Contributions to the Study of Popular Culture). Westport : Praeger Publishers, 2003. 217 p.
- Apter T.E. Fantasy Literature: An Approach to Reality. London : The Macmillan Press LTD, 1982. 161 p.
- Attebery B. Stories about Stories: Fantasy and the Remaking of Myth. Oxford : Oxford University Press, 2014. 240 p.
- Mandala S. Language in Science fiction and fantasy. Question of Style. London: Continuum, 2010. 160 p.
- Лотман Ю.М. Структура художественного текста. *Об искусстве*. Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 1998. С. 14–285.
- Мисник М.Ф. Лингвистические особенности аномального художественного мира произведений жанра фэнтези англоязычных авторов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Иркутск, 2006. 159 с.
- Приходько А.М. Жанр «фэнтези» в литературе Великобритании: проблема утопического мышления : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03. Москва, 2001. 199 с.
- Fimi D. Celtic Myth in Contemporary Children's Fantasy. Idealization, Identity, Ideology. Cardiff, UK: Palgrave Macmillan, 2017. 311 p.
- Clute J. Fantasy. *The Encyclopedia of Fantasy* /ed. by J. Clute, J. Grant. London: Orbit, 1997. P. 337–339.
- Tolkien J.R.R. Tree and Leaf. London: HarperCollins, 2001. P. 37–73.
- Pragmatic Literary Stylistics /ed. by S. Chapman, B. Clark. Palgrave Macmillan, 2014. 240 p.
- Gates P.S., Steffel S.B., Molson F.J. Fantasy Literature for Children and Young Adults. Maryland: Scarecrow Press, 2003. 176 p.
- Alton A.H. Playing the Genre Game: Generic Fusions of the Harry Potter Series. *Critical Perspectives on Harry Potter* /ed. by E.E. Heilman. New York; London: Routledge, 2009. P. 199–223.
- Эжо У. Заметки на полях «Имени розы» / пер. с итал. Е.А. Костюкович. Санкт-Петербург : Симпозиум, 2003. 92 с.
- Викторова Н.А. Английская литературная сказка эпохи постмодернизма : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03. Казань, 2011. 21 с.
- Губайловский В.А. Обоснование счастья: О природе фэнтези и первооткрывателе жанра. *Новый мир*. 2002. № 3. С. 174–185.

Bekhta I., Marchuk O. Structural-typological parameterization of fiction text space of the English fantasy

Summary. The article is devoted to the study of structural and typological parameters of the fiction text space of English fantasy. The article establishes that the English fantasy text (EFT) is a highly organized structure of knowledge, as a product of human speech, EFT is interconnected with the components of its organization, which determine the hierarchical system of lexico-semantic space within its genre. Analyzing the fantasy text, the genre specificity and their influence on the structure of lexico-semantic space in the architectonics-compositional organization of the magic world about Harry Potter have been determined. Fantasy discourse is a set of heterogeneous texts, one of the ways of perceiving, comprehending and depicting the world, when the world is known through the transformation

into a conventional reality, which, in turn, is a peculiar reflection of this world. English fantasy texts are an integral component of contemporary British culture. Possessing an entertainment element, the struggle between good and evil, the freedom of explanation and interpretation of mythological sources, they can be considered as a kind of author's tale that tends to myth. The main features of EFT include the presence of Primary (real) and Secondary (unreal) worlds, which contribute to the creation of hybrid genres, including fantasy epic sequel, reaching the folk tale transformed into a literary fairy tale and then into a fantasy, combining reality with different possible worlds.

The structural-semantic mechanism of the EFT ring composition is based on the method of literal interpretation and cognition of reality, which includes in the quest-narrative, as a structural component, going beyond the recognized, really possible or existing in reality, to which the author of the fantasy text belongs. J.K. Rowling's works belong to children's fantasy, which is also characterized by: extensive use of colloquial vocabulary of educational orientation, topics appropriate to children's age, a small number of descriptions, which characterizes the children's literature genre.

Key words: fantasy text, parameterization, structure, typology.